

О ЧЕМУ ЈЕ ЗАПРАВО РЕЧ ?

Сврха и суштина Националног оквира квалификација

У Белом папиру* се предлаже да би Србија требало да развије Национални оквир квалификација (НОК) за квалификације у оквиру ССО који би «садржавао серију нивоа и усаглашену терминологију у опису исхода учења и квалификација» (стр.15). У Белом папиру се наводи да би овакав нацрт требало да обухвати «усаглашене критеријуме квалитета и процедуре», што би требало да буде договорено између релевантних министарстава, агенција и социјалних партнера, а руковођено на централном нивоу и истовремено компатибилно са савременим тенденцијама Европског оквира квалификација. Ван овог контекста, у Белом документу није даље разрађена природа и суштина српског Националног оквира квалификација .

Због тога ми морамо одлучити о суштини и природи Националног оквира квалификација, као и о институцијама и процедурама које ће бити укључене и примењене како би се то реализовало у стварности.

Овде су дати модели других земаља који илуструју низ опција НОК-а.

Дефиниција

У поређењу са осталим питањима, НОК се развија у скорије време. Пре двадесет година, било је неколико, уколико их је и било, земаља које су хтеле да имају НОК. Од тада је много земаља израдило оквире квалификација, различитог типа. На основу скорашњих истраживања различитих система квалификација, ОЕЦД (OECD) је усвојио и прихватио следећу дефиницију оквира квалификација:

Оквир квалификација је инструмент за израду и класификацију квалификација у складу са сет критеријума који одређују нивое стеченог знања и вештина. Овај сет критеријума може бити јасно назначен у самом дескриптору квалификација, или се може назначити у форми сета дескриптора нивоа. Област оквира квалификација може бити свеобухватна, подразумевајући све што је научено и стечено, као и све начине или пак, ограничена на поједино подручје рада, нпр. на основно образовање, образовање одраслих или на подручје занимања. Неки оквири могу бити израђени као чврста структура, у односу на друге који имају и законску основу представљања консензуса виђења социјалних партнера. Но, сви оквири квалификација представљају основу за побољшање квалитета, доступности, повезивања и јавног или тржишног препознавања и признавања квалификација на националном и међународном нивоу..

На први поглед је очито да постоји много начина формулације оквира квалификација, на шта ћемо се опет вратити. Требало би навести, да је заправо сврха и циљ оквира квалификација да:

- Помогне онима који се сматрају учесницима образовања и обука у њиховом усмеравању у односу на различите квалификације;
- Омогући признавање (званичних или практично стечених) квалификација;
- Као резултат помогне у побољшавању квалитета квалификација, а самим тим и квалитет образовања и обуке, који воде ка квалификацијама.

---

* Политика и стратегија развоја стручног образовања, 2005

Требало би такође навести да је у дефиницији OECD-а само једна ставка апсолутно неопходна, а то је да би требало имати «сет критеријума за одређивање стечног знања и вештина». У том смислу се такође може додати да оквир квалификација мора да садржи бар основну идеју о квалитету; тешко је развити такав оквир који би признавао *било коју* квалификацију, што не би било ни валидно. Ове две кључне ставке се огледају и у предлозима везаним за Европски оквир квалификација (ЕОК), у другачијем смислу не би било потребе и захтева за квалификацијама.

Карактеристике

Као што је назначено дефиницијом оквира квалификација OECD-а, постоје и друге карактеристике, које су изван суштинских појмова нивоа и квалитета. Неки оквири имају структуралне карактеристике које захтевају да све признате квалификације имају посебне карактеристике («чврст» оквир). Други имају неколико захтеваних карактеристика, тако да дозвољавају признавање извесног броја различитих квалификација и њихово међусобно поређење («лабав» оквир). Друге земље имају оквири који обухватају читаво образовање и обуке (свеобухватни оквир). Други имају оквири који се баве само одређеним сегментом образовања и обуке, или одређеним деловима њихове географске распоређености («ограничени» оквири). У неким земљама оквир је дефинисан законом, док је у другим то мање формалан опис обичаја и праксе. За Србију ће бити важно да одреди који тип оквира је најприкладнији њеним потребама, као и да одлучи о примени истог на образовање и обуку.

Како би поткрепили ове ставове, можемо се послужити примерима других земаља:

Шкотска има можда и најобухватнији оквир квалификација у Европи. Њихов НОК је почео да се развија од малог оквира усмереног само на више и после-средње стручно образовање, али сада обухвата целокупно средње образовање, било да је академско или стручно. Целокупно образовање и обука које се спроводи у школама и на колеџима је формирано у облику јединица/лекција сличне величине које се морају креирати на тачно одређен начин, а постоје и тачно одређене врсте оцењивања (*mj.* то је пример «чврстог» оквира). Пре неколико година сви нивои су проширени тако да укључују и високо образовање (*mj.* оквир је релативно свеобухватан), иако универзитети нису у обавези да се користе прописаним захтевима у креирању јединица/лекција или врста оцењивања које се примењују у осталим сегментима система. Међутим, чак и у Шкотској постоје изузеци – квалификације засноване на раду које се примењују у приправништву се разликују и оквир се не примењује на квалификације које додељују професионална тела. Укључивање универзитета није прописаном законом, већ се примењује на добровољној основи.

Нови Зеланд има сличан оквир као Шкотска (шкотски оквир је имао пуно утицаја на израду њиховог оквира). НОК је започео усвајањем закона осамдесетих година, а укључивао је универзитетско и после-средње образовање. У почетку је он био комбинација чврстог, свеобухватног и правног оквира. Међутим, деветих година дошло је до великих полемика, које су резултирале чињеницом да универзитети више не потпадају под НОК, а да се захтеви и врсте оцењивања потпуно разликују у општем средњем образовању и стручном средњем образовању. Креатори политике у Новом Зеланду су признали да је било потребно 15 година и више, да би се успоставио комплетан оквир, мада и сада постоје нека неразјашњена питања.

Немачка има различите оквири за опште квалификације стечене у школи (углавном академске) и за стручне квалификације (иако је то добро развијен систем приправништва). По закону, школски систем је у надлежности држава чланица Републике (*Länder*), мада оне сарађују у циљу стварања заједничког система квалификација стечених у школи. Посебан закон уређује приправништво

и стручно образовање и обуке, дајући секторским организацијама - кроз социјално партнерство - надлежност за прављење наставних планова и програма и дефинисање принципа оцењивања. Акредитацију институција и организација које спроводе обуке (велики број су предузећа) као и испитивање кандидата врше локална „компетентна тела“ (привредне коморе). Универзитетски систем је такође одвојен сопственим оквиром за квалификације. Постоји пар захтева за квалификације које стичу одрасли, али ово углавном зависи од индивидуалних институција, премда постоје неки покушаји да се они повежу у заједнички систем приправништва. Немци не сматрају да се њихови оквири квалификација преклапају, већ да је њихов систем у ствари низ мањих, ограничених оквира са прилично детаљним (мада различитим) захтевима у оквиру сваког од њих.

Данска има сличан систем стручног образовања као и Немачка. Она има боље регулисан сет квалификација за одрасле, иако се оне умногоме разликују (много су краће) од квалификација које се нуде младим људима.

Енглеска је у поређењу са претходним земљама негде на средини. Постоји НОК за опште средње образовање и за стручно образовање (било да се оно стиче у јавним или приватним институцијама). Универзитетско образовање има засебан оквир и ова два система нису формално повезана. Захтеви за опште средње образовање су поприлично структурирани и чврсти, али упркос многим покушајима (који и даље трају) да се наметну заједнички захтеви за стручно образовање и даље постоји низ различитих обука и врста стручног образовања, који се разликују по величини, врсти оцењивања и укључености социјалних партнера. Највећи број стручних квалификација су зато укључене национални оквир, иако су критеријуми за укључивање „лабави“. Постојао је покушај раних деведесетих година прошлог века да се наметне заједнички систем стручних квалификација (Националне стручне квалификације – NVQs), који је био неуспешан; иако се користи у приправништву, само 10% ученика после-средњег образовања узима Националне стручне квалификације, а других 26% узима неке друге врсте стручних квалификација. Разни оквири у Енглеској нису директно укључени у законске оквири, али законски успостављено Национално тело за квалификације има надлежност да успостави критеријуме за разне квалификације које препознаје и да презентује оне квалификације које одобри у форми оквира нивоа.

Француска има и школски и приправнички систем за стручно образовање. Међутим, и један и други деле исти сет квалификација (CAP, BEP и *Baccalauréat Professionel*). Иако се често не описује као оквир квалификација, овај систем је веома разумљив и низ различитих квалификација одговара различитим нивоима. *Bac Pro* је намеран покушај да унапреде стручне квалификације тако што ће бити еквиваленти са преостала две француске матуре (*Baccalauréats*) општом и техничком. Ово је урађено тако што су се бројни садржаји из академског дела уврштавали и усаглашавала се дужина трајања обука. То је било донекле успешно, с'обзиром да многи ученици из Француске и даље узимају BEP и CAP квалификације, као и да се *Bac Pro* још увек види као инфериорна у односу на друге две матуре (*Baccalauréats*). Стручне квалификације за одрасле се у потпуности разликују од квалификација које стичу млади људи у углавном се овде захтевима из Министарства просвете. Француска стога пружа добар пример коришћења структуре квалификација како би се усвојили одређени шаблони у школству, на један еволутивни начин, који је више био праћен изменама у наставним плановима и програмима и појединачним него употребном свеобухватног оквира.

Шведска је реформисала своје после-средње образовање на свеобухватан начин средином деведесетих. Постоји заједнички временски оквир трајања програма (за ученике до 19 година) и број појединачних профила је ограничен у оквиру 14 главних стручних програма, укључујући и мали број специјализација у оквиру тога

(њих 30-так укупно). Постоје заједнички захтеви за опште образовање у оквиру сваког од њих. Међутим овај оквир се односи само на после-средње образовање. Квалификације за одрасле и за универзитетско образовање имају своје засебне системе.

Импликације за Србију

Кратак преглед илуструје низ тачака које могу бити од користи:

- Још увек ни једна земља нема свеобухватан оквир за стручно образовање, а камоли за све квалификације. У највећем броју квалификације које се тичу одраслих су одвојене од квалификација за омладину, иако постоји међусобно разумевање везано за приступ тржишту рада за обе групе, а који подразумева стицање различитих врста квалификација;
- Покушаји да се наметне свеобухватан оквир квалификација са чврстим захтевима су се показали као веома тешки. Неколико земаља је покушало да ово оствари, и тамо где је то покушано, поступак се или споро развијао током низа година (Шкотска), или је покретан па прекидан и поново покретан (Енглеска - NVQs, Нови Зеланд);
- Европски оквир квалификација ће морати да буде веома прилагодљив различитим типовима националних система, уколико претендује да буде прихваћен од свих. Креатори ЕОК-а изгледа то разумеју, јер се сви захтеви ЕОК-а односе на квалитативне захтеве и на нивое;
- Већина система квалификација у ствари представља „мешавину“ која укључује чврсте захтеве у неким деловима (нпр. после-средње образовање) и много лабавије захтеве у другим деловима (нпр. образовање одраслих). У неким деловима система постоји чврста правна основа – детаљно описана, док у другим деловима постоје само уопштене правне дефиниције. Неке земље су намерно ограничиле правну основу, ослањајући се на обичаје, „тржиште“ или социјално партнерство у развијању квалификација у оквиру обухватног (и понекад слабо дефинисаног) општег оквира квалификација.

Из свега наведеног стоји да Србији предстоји доношење реалних одлука које се тичу развоја националног оквира квалификација, које могу укључивати увођење свеобухватног, чврстог и правно утемељеног оквира квалификација. Предности овог избора, иколикo буде успешан, јесу да ће такав један оквир бити једноставан за тумачење и да ће сврстати све квалификације у један модеран, заједнички формат. Међутим, уколико се узме у обзир искуство других земаља, требало би претпоставити да ће то изазвати велике полемике и да бити тешко да се објасни јавности која је навикнута на досадашњу организацију квалификација. Опасност лежи у томе да такав један оквир може постати основа за политичке полемике (као у Новом Зеланду) или да може бити ограничен на један мали сегмент образовања и обука (као у Енглеској), или пак обоје.

Алтернативни приступ укључује увођење обухватног оквира, који ће садржати само минимум неопходан за осигурање једнаког квалитета и који ће бити у складу са нивоима ЕОК-а, који су већ усвојени у многим земљама ЕУ и земљама региону. У оквиру таквог једног оквира, појединачне квалификације могу бити модернизоване по убрзаном систему рада, или са неким заједничким карактеристикама, или могу бити различите у смислу да одговарају социјалним партнерима и образовној политици.